

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

ДМИТРЕНКО В.І.

*кандидат економічних наук, професор,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля,
м. Черкаси, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1860-418X>*

Будівельна галузь є однією з найважливіших галузей національного господарства, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в країні. Регламентацію діяльності будівельних підприємств здійснюють державні органи різних рівнів шляхом контролю за виконанням вимог нормативно-правових актів, будівельних норм, правил, інструкцій тощо. Використання економічних та неекономічних важелів державного регулювання чинить на систему економічної безпеки особливий вплив, оскільки від рівня її забезпечення залежить ефективність роботи будівельних підприємств та добробут її працівників.

Дослідження питань розвитку державної політики у сфері будівництва достатньо повно відображені в багатьох наукових роботах. Серед авторів цих праць слід виділити таких учених як Авер'янов В.Б., Амосов О.Ю., Ахламов А.Г., Білянський О.М., Бушуєв С.Д., Бубенко П.Т., Борщевський П.П., Геєць В.М., Дорофієнко В.В., Дубіщев В.П., Єрмошенко М.М., Запатріна І.В., Іваницьку О.М., Кірнос В.М., Корецький М.Х., Кучеренко І.М., Момот Т.В., Нудельман В.І., Ніколаєв В.П., Огаренко В.М., Онищук Г.І., Онищенко В.О., Паливода К.В., Павлов І.Д., Писаревський І.М., Поважний О.С., Ушацький С.А., Чернюк Л.Г., Чернишов Л.Н. та ін.

Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств, в тому числі й будівельних, присвячені праці таких науковців як: Азоев Г.Л., Ареф'єва О.В., Алькема В.Г., Андрієнко В.М., Бланк І.О., Живко З.Б., Захаров О.І., Кавун С.В., Керницький І.С., Козаченко Г.В., Копитко М.І., Ляшенко О.М., Мігус І.П., Молодід О.О., Олейніков Е.А., Ортинський В.Л., Федосова О.В., Франчук В.І., Шемаєва Л.Г. та ін. Віддаючи належне авторам наукових доробків, результати яких сприяли процесу становлення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності як науки, слід зазначити, що, на жаль, питання особливостей побудови системи економічної безпеки підприємств будівельної галузі досліджено недостатнього глибоко.

Вивчення сучасних підходів до ідентифікації поняття «економічна безпека підприємств» дозволило об'єднати їх за основними ознаками, а саме: силовий підхід (захист комерційної таємниці – прихильники Ярочкін В.[1], Шаваєв А. [2]), стратегічний (стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз – прихильники Гусев В., Демін В., Кузін Б., Євдокимов Ф., Ковальов Д., Сухорукова Т. [3], Бендіков М. [4], Шликов В.); ресурсно-функціональний (ефективне використання ресурсів або потенціалу та виділення функціональних складових – прихильники Олейніков А., Мунтіян В. [5]), гармонізаційний (гармонізація економічних інтересів суб'єктів – прихильники Козаченко Г.,

Пономарьов В., Ляшенко О. [6]), ринковий (наявність конкурентних переваг, прихильники - Раздіна Є., Белокуров В.); кримінальний (захист проти економічних злочинів, прихильник - Капустін Н. [7]).

До наведених вище підходів, Фалович А. [8] пропонує додати наступні: дедуктивний – стан вільний від неспокою (автор Прокопшина О. [9]), системний – забезпечення збереження рівноваги і стійкості (автори Дубецька С. [10], Подлужна Н. [11]), а ринковий підхід пропонує розмежувати на дві течії: власне ринковий – ефективне використання ресурсів для забезпечення ринкового розвитку підприємства (автор Кузенко Т. [12]) та комплексний – наявність конкурентних переваг (автори Белокуров В. [13], Раздіна Є. [14]).

Домашенко М.Д. [15] пропонує групувати усі підходи до дефініції економічної безпеки підприємства, і виокремлює науковий напрямок, представники якого розглядають економічну безпеку підприємства як певний його стан (виділяються три напрямки цього підходу: економічна безпека як стан ефективного використання ресурсів підприємства – прихильники: Покропивний С.Ф. [16], Ілляшенко С.М. [17], Олейников Є.А. [18], Кириєнко А.В. [19]; економічна безпека як стан знаходження стратегічного потенціалу – прихильниця Соколенко Т.М. [20] та економічна безпека як стан захищеності діяльності підприємства – прихильники Воронович Л.М. [21], Дубецька С.П. [22], Колосов А.В. [23]); як комплекс певних заходів (прихильник Капустін Н.) та як інші заходи (прихильники Саллі В.І. [24], Тимофеев Т.В., Наумова Л.Г. [25], Пілова Д.П. [26]).

Цікавими з наукової точки зору та такими, що не можна віднести до жодної із запропонованих класифікацій, є дефініції, що дають поняттю економічної безпеки підприємств Козаченко Г.В. та Подлужна Н.О. Так, Козаченко Г.В. розуміє під економічною безпекою підприємств міру гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства [27]. Подлужна Н.О. визначає поняття економічної безпеки підприємства як характеристику системи, що самоорганізовується та саморозвивається; стан, за якого економічні параметри дозволяють зберегти головні її властивості: рівновагу і стійкість при мінімізації загроз [28]. На нашу думку, система, що вважається економічно безпечною, окрім зазначених рис, повинна характеризуватись і здатністю до розвитку, еволюції та розширеного відтворення наявних у підприємства ресурсів.

Найбільш усталеним, як вважають Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р. та Каркавчук В.В. щодо обґрунтування суті економічної безпеки підприємства в сучасній економічній думці, є ресурсно-функціональний підхід [29, с.15], причому автори розглядають економічну безпеку підприємства як «...стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства у даний час і в майбутньому». Ця концепція розглядає економічну безпеку через сукупність наступних її складових: фінансову, техніко-технологічну, продуктову, правову, силову, інформаційну, кадрову та екологічну безпеку. Вадою даної концепції є відсутність узгодженості дослідників щодо

конкретного переліку складових економічної безпеки сучасних господарських структур.

У сучасній економічній думці здобув поширення ще один підхід до конкретизації поняття економічної безпеки підприємства, який передбачає пріоритетність у визначенні суті економічної безпеки її як спрямованості на забезпечення стійкості та розвитку підприємства. Прихильниками такого підходу є Федоренко Р. [30], Клейнер Г., Тамбовцев В., Качалов Р. [31], Забродский В. [32] та ін. Розробники цього підходу наголошують, що забезпечення рівноваги, стійкості та можливості розвитку підприємства як системи в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз є пріоритетним для економічної безпеки підприємства. У відповідності із ще одним підходом – «конкурентним» – економічна безпека підприємства розглядається з позиції наявності та необхідності забезпечення конкурентних переваг підприємства. Позитивною стороною цього підходу є визначення економічної безпеки з позицій забезпечення наявності конкурентних переваг, але негативною – ототожнення понять конкурентоспроможності та безпеки [33].

В іноземній літературі економічну безпеку підприємства прийнято характеризувати поняттям «ecosecent» (economic security of enterprise). Проте наразі відсутні ґрунтовні зарубіжні наукові роботи, які б висвітлювали думки іноземних вчених щодо сучасних підходів до визначення та забезпечення економічної безпеки підприємств, у той час, як серед сучасних вітчизняних авторів швидкого поширення набуває думка про те, що доцільним було б розширення підходів до розкриття змісту категорії «економічна безпека підприємства» з використанням крім основних перерахованих підходів, ще і концептуального, феноменологічного, кібернетичного, історичного, герменевтичного, юридико-догматичного та проектного підходів. Проте наразі досліджень у цій царині проведено не було, і експлейнарного базису для формування наукових основ для таких підходів у роботах вітчизняних дослідників не закладено [34].

На основі вивчення наукових праць простежується специфіка та виокремлюються певні підходи щодо розуміння базового поняття «економічна безпека підприємства», залежно від яких змінюються мета створення і функціонування системи економічної безпеки підприємства (табл. 1).

Отже, за результатами проведеного аналізу підходів до розуміння сутності економічної безпеки, вивчення їх особливостей та за результатами узагальнення, у дослідженні під економічною безпекою підприємства пропонується розуміти комплексну характеристику результатів діяльності підприємства, одержаних завдяки ефективному використанню його ресурсів, скерованих на досягнення цілей підприємства й убезпечення його діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього середовища. Запропоноване розуміння економічної безпеки підприємства передбачає тісний зв'язок системи економічної безпеки підприємства із його виробничою функцією.

Мета створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства відповідно до підходів щодо розуміння економічної безпеки

Назва підходу	Сутність підходу	Мета створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства
Ресурсно-функціональний підхід	Розвиток підприємства, що досягається шляхом ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональними складовими	Забезпечення стабільного функціонування та розвитку підприємства, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Захисний підхід	Запобігання негативного зовнішнього (економічна розглядається впливу середовища) та захист від впливу середовища безпека з позиції зовнішнього	Захист підприємства від загроз зовнішнього середовища
Стійкісний підхід	Здатність підприємства як економічної системи до збалансованості та стійкості	Забезпечення стійкості, незалежності, здатності підприємства до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів
Конкурентний підхід	Наявність конкурентних переваг як головна умова забезпечення економічної безпеки підприємства	Наявність переваг конкурентних
Гармонізаційний підхід	Гармонізація інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища	Захист економічних інтересів підприємства у взаємодії із зовнішнім середовищем
Інформаційний підхід	Зберігання комерційних таємниць підприємства	Захист інформації
Фінансовий підхід	Здатність підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів	Підвищення фінансової стійкості підприємства, захист його комерційних інтересів від впливу негативних ринкових процесів

Джерело: складено автором на основі [1-60]

Проаналізувавши запропоновані визначення системи економічної безпеки підприємства, можна відзначити, що в науковій літературі поки що бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття «система економічної безпеки підприємства».

Різні трактування терміну «система економічної безпеки підприємства», що наведено в табл. 2, підтверджує різноманітність поглядів сучасних фахівців на сутність поняття. Питання сутності та складу системи економічної безпеки підприємства ще не знайшло фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання.

**Визначення поняття «система економічної безпеки підприємства» та
«система економічної безпеки будівельного підприємства»**

Визначення	Автор
Комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз.	Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України.
Комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві	Камлик М.І.
Структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому.	Вовк В.В.
Комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз	Кириченко А.А.
Організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як: спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання, методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних і тактичних інтересів суб'єкта господарювання, а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз	Шемаєва Л.Г.
Сукупність взаємопов'язаних елементів, що складають єдине ціле. Вона містить такі складові елементи: суб'єкти безпеки, об'єкти безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки.	Прохорова В.В.
Сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства, що мають спільні цілі, наділені відповідними функціями і правовими повноваженнями, що мають необхідну матеріально-технічну базу, підготовлений персонал, механізми управління і взаємодії, що володіють технологіями, формами і методами визначення, зниження рівня та протидії небезпекам і загрозам у сфері економіки.	Захаров О.І.
Сукупність взаємопов'язаних елементів, які дозволяють здійснювати управління діяльністю акціонерного товариства шляхом мінімізації впливу на нього внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення ним поставленої стратегічної мети.	Мігус І.П.
Сукупність елементів, а саме частин його фінансового, матеріального, трудового, інформаційного забезпечення, що у процесі своєї взаємодії у рамках досягнення підприємством мети діяльності, в умовах мінливості зовнішнього середовища функціонування та ймовірних проявів внутрішніх загроз системи, дозволяють йому зберегти та примножити або ефективно використати власні та залучені ресурси та реалізувати господарські інтереси	Андрієнко В.М.

Джерело: складено автором на основі [35-46]

Ілляшенко О.В. масив наявних визначень поняття «система економічної безпеки» згрупувала в чотири категорії [44]. Вважаємо, що наявні тлумачення відповідають трьом підходам: структурному, функціональному та діяльнісному (табл. 3).

Таблиця 3

Підходи до трактування категорії «система економічної безпеки підприємства»

Підхід	Група
Діяльнісний	як комплекс взаємопов'язаних заходів різноманітного характеру, які мають здійснюватися з метою захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз; як діяльність структурного підрозділу підприємства, функціями якого є забезпечення економічної безпеки підприємства.
Структурний	як сукупність елементів (об'єкт та суб'єкт економічної безпеки, механізм забезпечення безпеки, наукова теорія безпеки, політика і стратегія безпеки, засоби, методи забезпечення безпеки, концепція безпеки підприємства тощо);
Функціональний	як сукупність функціональних складових системи.

Джерело: складено автором за даними [35-44]

Система економічної безпеки підприємства – концептуальна категорія, яка визначає стратегічні рамки в управлінні загрозами і є сукупністю об'єктів, суб'єктів, функціональних складників, методики оцінювання та заходів (процесів, процедур) із забезпечення економічної безпеки організації, що використовуються підприємством (організацією, установою) задля найповнішого гарантування захищеності.

Проблема забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств вченими України комплексно не розглядалася. Існують розбіжності у поглядах на категоріально-понятійний апарат і теоретичні основи функціонування системи економічної безпеки господарюючих суб'єктів. Все це і зумовило актуальність дослідження сучасних підходів до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств в Україні [49].

Ряд науковців під поняттям «економічна безпека будівельного підприємства» пропонують розуміти властивість підприємства, що характеризується його здатністю нормально функціонувати для досягнення своїх цілей при існуючих зовнішніх умовах і їх змінах в певних межах [42, 46]. Під нормальним належить розуміти таке функціонування підприємства, яке в існуючих внутрішніх та зовнішніх умовах забезпечує досягнення будівельним підприємством поставлених цілей оптимальним або максимально близьким до нього шляхом.

З цього випливає, що економічна безпека підприємства будівельної галузі, як стверджують Момот Т.В., Філатова І.О., Тофанюк О.В. – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначиться негативно на його діяльності та сприятиме ефективному використанню ресурсів будівельного підприємства (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, прав, техніки й устаткування,

тощо) для забезпечення розширеного відтворення та оновлення основних засобів країни та отримання мультиплікативного ефекту від інвестування коштів у будівництво [49]. Недоліком такого визначення є відсутність згадки про небезпеки внутрішнього середовища, а у сучасних умовах господарювання саме вони можуть мати критичні наслідки для економічної безпеки підприємства.

У роботах Федосової О.В., Теренчук С.А. економічна безпека будівельного підприємства розглядається як стан захищеності підприємства від небажаних впливів зовнішнього і внутрішнього характеру з максимально ефективним використанням ресурсів підприємства [50-52].

Подібних поглядів дотримується Молодід О.О., яка економічну безпеку будівельного підприємства пропонує розглядати як стан захищеності підприємства від небажаних впливів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру при максимально ефективному використанні наявних ресурсів (потенціалу) та можливостей підприємства [53-54]. Таке визначення є більш лаконічним та простим для сприйняття, однак не конкретизує, які саме види ресурсів підприємства мають на увазі.

Богдан Н.М. під поняттям «економічна безпека підприємств будівельного комплексу» розуміє реалізацію будівельної продукції будівельними підприємствами в процесі їх ефективної взаємодії із підприємствами сумісних галузей комплексу [55]. Даний підхід, на нашу думку, суттєво обмежує поняття економічної безпеки і зводить його до розуміння ефективності господарської діяльності підприємства.

Чорна М.В., Пірятінська І.В. наголошують, що економічна безпека будівельного підприємства є одним із аспектів характеристики підприємства, що відображає його здатністю нормально функціонувати для досягнення своїх цілей за умови протистояння можливому впливу загроз зовнішнього та внутрішнього середовища. Під нормальним доцільно розуміти таке функціонування підприємства, яке в існуючих умовах забезпечує досягнення поставлених цілей [56-57]. Проте, на нашу думку, для досягнення економічної безпеки підприємству замало лише протистояти загрозам. Необхідно вживати заходів і щодо їх уникнення та мінімізації, що у наведеному вище визначенні не передбачено.

Федотова С.Ю. не розмежовує поняття фінансової та економічної безпеки будівельного підприємства, і під поняттям фінансово-економічної безпеки будівельного підприємства пропонує розуміти сукупність умов та факторів, котрі забезпечують:

1) здатність протистояти несприятливим зовнішнім та внутрішнім впливам (так званим збурюючим факторам);

2) можливість збереження (відновлення) й забезпечення його (підприємства) стійкості у різноманітних, у тому числі несприятливих умовах, котрі виникають (формується) у зовнішньому та внутрішньому середовищі;

3) здатність до подальшого розвитку й вдосконалення на основі новітніх досягнень науки і техніки [58].

Вважаємо, що все ж таки поняття економічної безпеки значно ширше, ніж фінансової безпеки, і їх дефініції необхідно розділяти у науковій площині.

Найбільш повне поняття «економічна безпека будівельного підприємства» наводить у своїй дисертації Андрієнко В.М., який пропонує його розуміти «як такий стан ... ресурсів, як власних, так і інвестованих, що дозволяють підприємству продовжувати свою господарську діяльність не зважаючи на ймовірність негативного впливу зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз на його фінансові результати» [59].

Фундаментальною основою ефективної системи економічної безпеки підприємств, в тому числі й будівельної галузі, є наукова теорія безпекології, визначена політика економічної безпеки підприємства (мета, цілі, завдання, функції, принципи і створення власної служби), стратегія (види стратегій, система цілей, тактика і оперативне реагування), концепція ЕБП (загальні положення діяльності із забезпечення ЕБП). Тому найкращим схематичним зображенням зазначеної системи вважаємо міцну конструкцію, будівлю, здатну забезпечувати захищеність підприємства від негативних впливів середовища [34-45].

Головна мета створення системи економічної безпеки підприємства, в тому числі й будівельної галузі, полягає в гарантуванні поточної ефективної діяльності та забезпеченні подальшого сталого розвитку підприємства шляхом своєчасного виявлення, мінімізації і запобігання внутрішнім і зовнішнім викликам, небезпекам, загрозам, ризикам. Досягнення зазначеної мети можливе за рахунок досягнення функціональних цілей системи економічної безпеки підприємства [27].

Функціями такої системи є:

- підготовча (підготовка даних для оброблення, сортування, оцінювання, прогнозування);
- аналітична (аналіз, порівняння даних, з'ясування динаміки, тенденцій та закономірностей, опис поведінки контрагентів та синтез елементів аналізу, розроблення пропозицій);
- конкурентна розвідка (легальний пошук повної достовірної інформації у відкритому доступі для здобуття конкурентних переваг – т.зв. «гра на випередження», недопущення непередбачуваних кризових подій шляхом своєчасного здобуття даних про зовнішнє середовище підприємства);
- контррозвідка, внутрішній моніторинг (протидія промисловому шпигунству, захист комерційної таємниці, недопущення витоку конфіденційної інформації шляхом дотримання регламенту нерозголошення, усунення слабких ланок в управлінні підприємством з метою недопущення збитку чи втрати ринку);
- протидія рейдерству (запобігання рейдерському захопленню підприємства, ворожим поглинанням);
- моніторинг (загалом зовнішнього і внутрішнього середовища, реальних і потенційних загроз, викликів, небезпек, ризиків).

При створенні системи економічної безпеки підприємства, в тому числі й будівельної галузі, важливо дотримуватись певних принципів, перелік яких

варіюється у різних працях. Інколи автори більшість принципів системи економічної безпеки підприємства запозичують із загальних принципів управління, що не зовсім коректно. Також вважаємо, що система має бути побудована на всій сукупності принципів, а не лише одного з них (табл. 4).

Таблиця 4

Принципи функціонування системи економічної безпеки підприємств будівельної галузі

Назва принципу	Сутність принципу
Принцип законності	Здійснення діяльності системи винятково у правовому полі на основі норм українського права із застосуванням тільки дозволених законодавством України методів і засобів забезпечення безпеки
Принцип комплексності	Здійснення діяльності системи із протидії загрозам і ризикам на основі розробленої на підприємстві стратегії безпеки, тактичних і оперативних планів із залученням усіх наявних в організації фінансових, матеріально-технічних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів
Принцип своєчасності	Негайна реакція системи безпеки на підприємстві на виникаючі небезпеки, загрози і ризики. Пріоритет віддається запобіжним діям з метою недопущення реалізації потенційно можливих загроз
Принцип безперервності	Діяльність системи безпеки підприємства повинна носити безперервний характер, що обумовлено перманентним характером небезпек, загроз і ризиків
Принцип удосконалювання	Постійне вдосконалення технологічного забезпечення безпеки, впровадження інновацій, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері безпеки
Принцип централізації (підконтрольності) управління	Централізоване управління системою безпеки. Перший керівник підприємства (власник) повинен безпосередньо управляти розробкою політики і стратегії безпеки, ухвалювати рішення щодо фінансування і всебічного забезпечення діяльності системи безпеки і бути оперативно поінформованим про її діяльність
Принцип взаємодії і координації	Передбачає тісну взаємодію і координацію діяльності штатного підрозділу безпеки з іншими структурними підрозділами підприємства і зовнішніми організаціями (органами державного управління, МВС, СБУ тощо)
Принцип спеціалізації і професіоналізму	Передбачає високий професійний рівень, освіту і спеціальну підготовку в різних сферах забезпечення безпеки фахівців із системи безпеки підприємства
Принцип конспірації і гласності	Система безпеки має працювати гласно. Керівники організації й усіх її структурних підрозділів, а також персонал повинні постійно інформуватися фахівцями служби безпеки про загрози і ризики й одержувати рекомендації із протидії їм. В окремих випадках діяльність із забезпечення безпеки може носити конспіративний характер
Принцип обов'язкової диференціації заходів	Вибір заходів для подолання виниклих загроз відбувається залежно від характеру загрози і ступеня тяжкості наслідків її реалізації.
Принцип активності	Постійне й активне маневрування наявними силами засобами з метою концентрування їх для вирішення найважливіших завдань щодо забезпечення безпеки підприємства і створення сприятливих умов для його розвитку.

Принцип економічної доцільності	Усі витрати на створення системи безпеки повинні окупатися прибутком, отриманим підприємством унаслідок здійснення заходів щодо протидії загрозам і ризикам. Витрати на створення системи безпеки не повинні приводити до погіршення економічних показників діяльності організації.
Принцип обґрунтованості	Витрати на побудову, зміст і забезпечення роботи системи безпеки підприємства повинні бути адекватними рівню реальних і потенційних небезпек, загроз і ризиків, а також рівню її фінансово-економічних та інших можливостей. Пропоновані заходи і засоби захисту мають бути обґрунтованими з погляду заданого рівня безпеки, ступеня небезпеки і матеріальних витрат, тобто вони повинні приносити прибуток у вигляді запобігання.

Джерело: складено автором на основі [1-60]

Об'єктом системи економічної безпеки підприємства загалом є стійкий економічний стан підприємства нині та в майбутньому. Все, на що спрямовуються зусилля з гарантування економічної безпеки, фактично є об'єктом захисту, керованою підсистемою. Об'єкти конкретизуються за видами ресурсів (фінансові, організаційні, кадрові, управлінські, інтелектуальні, комунікаційні, інформаційні, матеріальні (товари, майно, техніка) і технологічні), видами діяльності та показниками, які планується підвищити для забезпечення підприємства (наприклад, фінансово-економічні, виробничі тощо).

Суб'єкти системи економічної безпеки підприємства, керуюча підсистема відрізняються більшою складністю, оскільки до неї входять і представники зовнішнього середовища. Відповідно виокремлюють дві групи суб'єктів системи економічної безпеки підприємства – внутрішні та зовнішні [1-60].

Однак, як і будь-яка інша сфера, економічна безпека має ряд проблем та ризиків. До основних проблем економічної безпеки вітчизняних підприємств відносять наступні. По-перше, ринкова економіка, побудована на конкуренції – це досить динамічна система, яка є ризиковою. По-друге, в Україні ще досі відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємців. По-третє, так як український ринок ще знаходиться на стадії становлення, існує багато механізмів, які ще цілком не опрацьовані.

До проблем, що постають перед підприємствами, в тому числі й будівельної галузі, на шляху до досягнення прийнятного рівня економічної безпеки, науковці відносять такі:

- переважність використання реактивного підходу (очікування негативного впливу загрози і вже подальші заходи щодо ліквідації наслідків замість передчасного аналізу можливих шляхів уникнення цього впливу);
- необхідність підвищення якості збору інформації не лише про конкурентів, але й про стан власної діяльності, що включає першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства;
- недостатнє застосування аналізу витрат підприємства на економічну безпеку;
- нехтування наявними можливостями підприємства і спрямування всієї системи економічної безпеки на роботу із загрозами.

Негативний вплив на економічну безпеку може мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивний виникає не з волі конкретного підприємства або його персоналу, а суб'єктивний саме внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або ж його персоналу (передусім керівників і менеджерів) [44].

Джерелами негативного впливу на економічну безпеку підприємства можуть бути: свідомі чи несвідомі дії окремих осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади або підприємств-конкурентів); збіг об'єктивних обставин (форс-мажорні обставини, інновації тощо).

Варто зазначити, що існує ряд причин від яких залежить економічна безпека підприємства. Зокрема, від кризових явищ в економіці, надзвичайних подій, стихійних лих, непередбачених змін кон'юнктури ринку, соціальної напруженості, управлінської некомпетентності, а також невиконання партнерами, постачальниками, замовниками та клієнтами своїх обов'язків по оплаті контрактів, постачанні продукції або зміни умов договору.

Існують три головних зовнішніх джерела загрози для підприємства. На думку З.С. Варналія, загроза – це сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка в свою чергу може створювати різноманітні ризики [45].

Отож, перша загроза – несприятлива економічна політика держави. Так, держава може суперечити виробничій, комерційній або фінансовій стратегії підприємства за допомогою різних методів, серед яких найпоширенішими є: зміна ставок митного тарифу, податкових ставок, коливання валютного курсу тощо.

Іншу серйозну загрозу для підприємства із боку держави представляють певні дії по згортанні чи обмеженні економічних зв'язків. Економічні санкції, з боку держави, мають досить негативний вплив і призводять до взаємної недовіри, дестабілізують безпеку в області економіки на міждержавному рівні [43].

Другим джерелом зовнішньої загрози для підприємства є дії інших суб'єктів господарювання. Мова йде про несумлінну конкуренцію. Підприємства-конкуренти мають безліч методів, які здатні негативно вплинути на діяльність та безпеку підприємства, до них належать: порушення прав конкурентів на промислову власність (несанкціоноване відтворення продукції конкурента, розкриття секретів виробництва конкурента, промислове шпигунство); дезорганізація виробництва конкурентів, яка здійснюється шляхом підкупу та заманювання їхніх робітників та службовців з метою заволодіння секретами виробництва та торгівлі; підривання репутації конкурента (невідповідна реклама, поширення хибних та неправдивих зведень, що дискредитують підприємство) та інші, такі як демпінг, бойкот тощо.

Третім джерело становлять кризові явища в світовій економіці, оскільки вони надходять із країни в країну через канали зовнішніх економічних зв'язків. Такі явища як структурна перебудова, падіння попиту та цін на енергоносії породжує залежність вітчизняних підприємств від процесів, що відбуваються у світі.

До інших зовнішніх загроз можна віднести наступні: рівень інфляції, брак коштів для інвестування підприємства, законодавча нестабільність, корупція, несприятливі макроекономічні умови (криза, війна, загальноекономічна ситуація в країні).

Внутрішні загрози – це загрози, які залежать від діяльності власне підприємства. До них відносяться: дії чи бездіяльність працівників, які суперечать інтересам комерційної діяльності підприємства; низький рівень кваліфікації персоналу; слабе маркетингове опрацювання ринку; порушення правил використання технічних засобів; підрив ділового іміджу підприємства; неконкурентна цінова політика; невизначеність цілей та стратегій.

Зважаючи на специфіку роботи підприємств будівельної галузі, під системою економічної безпеки підприємств будівельної галузі пропонується розуміти сукупність елементів, взаємодія між якими, дозволяє спрямувати організаційні, технологічні, юридичні, кадрові, фінансові та інші заходи на забезпечення функціонування галузі в цілому та окремих будівельних підприємств шляхом мінімізації впливу на них загроз та максимізації прибутку.

Література:

1. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы : учебное пособие. Москва : Ось-89. 2003. 352 с.
2. Шаваев А. Г. Концептуальные основы обеспечения безопасности негосударственных объектов экономики : учебное пособие. Москва, 1994. 281 с.
3. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия. *Экономика Украины*. 1998. №10. С. 48 -51.
4. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2000. №2. URL : <http://www.mevriz.ru/articles/2000/2/863.html>.
5. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : навчальний посібник. Київ : КВІЦ. 1999. 464 с.
6. Козаченко Г. В., Пономарев В. П., Ляшенко О.М. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения: монографія. Київ : Лібра, 2003. 280с.
7. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнес-информ*. 2011. №11-12. С. 45-47.
8. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 1 (8). С. 271–278.
9. Прокопшина О. В. Обґрунтування підходів визначення поняття «економічна безпека підприємства». *Вісник економіки транспорту і промисловості*. №15-16. 2006. С. 93-95.
10. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємства України. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : зб. наук.-практ. конф. (Київ, 16-17 трав. 2001 р.). Київ, 2003. С. 146-172.

11. Подлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / НАН України; Ін-т економіки пром-ті. Донецьк, 2003. 20 с.
12. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки: дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 / Київ, 2004. 194 с.
13. Белокуров В. Б. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия . URL : <http://www.safalyfactor.ru>.
14. Раздина Е. Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия. *БизнесКинформ*. 1997. №24. С. 63-65.
15. Домашенко М. Д. Аналіз наукових підходів до визначення поняття економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. №3. Т. 1. С. 167-172.
16. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ : КНЕУ, 2001. 528 с.
17. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. №3. С. 12-19.
18. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность./ под редакцией Е.А. Олейников. Москва : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.
19. Кірієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / Київський нац. екон. ун-т. Київ, 2000.
20. Соколенко Т. М. Економічна безпека підприємництва в умовах транзитивної економіки. *Науковий потенціал України 2009: п'ята Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція*. URL : <http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolenko-tm-ekonomichna-bezpeka-pidpriemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki>.
21. Економічна енциклопедія / за ред. Л. М. Воронович. Київ : «Академія», 2000. 1350 с.
22. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємства України. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : зб. наук.-практ. конф. (Київ, 16-17 трав. 2001 р.). Київ, 2003. С. 146-172.
23. Экономическая безопасность хозяйственных систем / под общей редакцией А.В. Колосова. Москва : РАГС, 2001. 446 с.
24. Салли В. И., Салли С. В. К созданию системы оценки состояния угольных шахт. *Уголь Украины*. 2009. №6. С. 35-38.
25. Тимофеев Т. В., Наумова Л. Г. Экономическая безопасность и управление риском предприятий. URL : http://btbcons.ru/articles/?art_id=6.
26. Пилова Д. П. Уровень экономической безопасности предприятия как критерий оценки результатов его хозяйственной деятельности. *Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал)*. 2007. №11. С. 192 – 194.

27. Козаченко Г. В. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія : / за заг. ред. проф. Г. В. Козаченко. Луганськ : Промдрук, 2014. 336 с.
28. Подлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / НАН України; Ін-т економіки пром-ті. Донецьк, 2003. 20 с.
29. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Львів: Веселка, 2012. 386 с.
30. Федоренко Р. М. Організаційно-економічні засади розвитку системи оборонного планування в Україні : дис... канд. екон. наук: 21.04.01 / Національний ін-т стратегічних досліджень. Київ, 2006. 205 с.
31. Клейнер Г. Б., Тамбовцев В. Л., Качалов Р. М. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность. Москва : Экономика, 1997.
32. Забродський В. А. та ін. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства. Харків : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003.
33. Бурда І. Я. Економічна безпека підприємства та місце в ній кадрової безпеки. *Ефективна економіка*. 2011. №10. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=743>.
34. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 1 (8). С. 271–278.
35. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібник. Київ : Атака, 2005. 432с.
36. Вовк В. В. Формування системи економічної безпеки підприємства. URL : http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/10_Vovk.htm.
37. Кириченко А. А., Кім Ю. Г. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 12 (90). С. 53-65.
38. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 21. 04. 02 / Л. Г. Шемаєва. Київ, 2010. 39 с.
39. Прохорова, В. В., Прохорова Ю. В., Кучеренко О. О. Управління економічною безпекою підприємств: монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 282 с.
40. Захаров, О. І. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2012. №32. С. 80-86.
41. Мігус І. П., Худолій Л. М., Денисенко М. П., Міхно С. П. Корпоративне управління в системі економічної безпеки акціонерних товариств України: монографія. Черкаси : ТОВ «Маклаут». 2012. 274 с.
42. Андрієнко В. М. Безпека праці як складова системи економічної безпеки будівельних підприємств : монографія. Черкаси : ТОВ «Маклаут», 2014. 284 с.

43. Дуб Б. С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016. №4(60). С. 5-18.
44. Ілляшенко О. В. Механізм функціонування системи економічної безпеки підприємства: підхід до побудови. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2014. № 26(1). С. 160-168.
45. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
46. Андрієнко В. М. Сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств. *Будівельне виробництво*. Випуск №55. 2013 С. 14-21.
47. Мігус І. П., Шпильовий Б. В. Сучасні підходи та критерії визначення економічної безпеки. *Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки*. Випуск №39 (332). 2014. С. 58-62.
48. Берлач А. І. Безпека бізнесу: навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2007. 280 с.
49. Момот Т. О., Філатова І. О., Тофанюк О. В. Економічна безпека корпоративних підприємств будівельної галузі. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2011. №2(14). С. 14-26.
50. Федосова О. В., Молодід О. О. Сучасні тенденції розвитку екосекенту. *Економіка і держава*. 2010. №11. С. 39-40.
51. Федосова О. В., Молодід О. О., Теренчук С. А. Визначення рівня економічної безпеки будівельного підприємства на основі економетричних моделей. *Управління розвитком складних систем*. 2011. №5. С. 117-119.
52. Федосова О. В., Молодід О. О. Технологічний принцип визначення економічної безпеки будівельного підприємства. *Економічний простір*. 2012. №64. С. 273-280.
53. Вахович І. В., Молодід О. О. Забезпечення економічної стійкості малих будівельних підприємств – основа їх економічної безпеки. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. Вип. 30. 2013. С. 249-255.
54. Молодід О. О. Системний підхід при економіко-математичному моделюванні економічної безпеки будівельного підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. №9. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1373>.
55. Богдан Н. М. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств будівельного комплексу в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем. *Ефективна економіка*. 2012. №10. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1434>.
56. Чорна М. В., Пірятінська І. В. Класифікація загроз економічної безпеки підприємств галузі будівництва. URL : http://www.rusnauka.com/19_AND_2012/Economics/10_113913.doc.htm.
57. Чорна М. В., Пірятінська І. В. Концептуальна модель економічної безпеки будівельного підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. №10. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1477>.

58. Федотова С. Ю. Концептуальні основи аналізу та оцінки фінансово-економічної безпеки, результатів інноваційно-інвестиційної діяльності будівельного підприємства. URL : http://esteticamente.ru/e-journals/PSPE/2010_3/Fedotova_310.htm.

60. Пірятінська І. В. Систематизація підходів до оцінки економічної безпеки будівельних підприємств. *Науково-технічний збірник*. 2012. №106. С. 266-271.